

предмет повеље

У СУСРЕТ ПОТОПУ

Срѝко Лешићарић

НОЈЕВ ПОЗИВ

Зекерију Тамира (Дамаск, 1931), аутора збирке *Нојев ѿозив*, из које су узете приче за овај прилог, донедавно практично непознатог нашем читалишту, није више нужно надугачко представљати. За цигло шест година код нас је објављено пет књига са шест његових збирки, а на помолу је и седма.¹ Ипак, скромни тиражи у којима се књиге у нас штампају и упадљиви изостанак реакције критике увелико су умањили изгледе да бриљантни Сиријац стекне и код нас углед и популарност какве другде одавно ужива упркос чињеници да ни на један други језик није преведено толико његових дела.² Зато није згорег и овде рећи коју реч о његовом стваралаштву.

¹ У Југославији је од 1973. до 1998. објављено мање од десет Тамирових прича, у преводима неуједначеног квалитета с арапског, руског и енглеског, рачунајући по периодици и са штурим подацима о аутору. Онда настаје преокрет: најпре се појављује мноштво његових прича у часописима и дневним листовима, следе књиге *Зајојарени Дамаск* и *Тиџрови, десет ѿоџ дана* (у компилацији под насловом *Аѿенѿаѿи*, VerzaPress 2000) и *Смејаћемо се* (Paideia 2000), потом *Зашиѿо је заћуѿала река*, приче за децу (Самиздат Б92 2002), *Кисело ѿројће* (Paideia 2004) и *Сви на колена или Куролом* (Народна књига – Алфа 2005), свака с информативним поговором, а у штампи је већ и збирка *Нојев ѿозив*.

² Прошле године Тамир је, уз нобеловца Нагиба Махфуза, био један од почасних гостију на Сајму књига у Франкфурту, где му је, у преводу Hartmut-a Fährndrich-a и Ulrike Stehli-Werbeck, објављена збирка под насловом *Die Hinrichtung des Todes*, од прича изабраних већма из збирке *Нојев ѿозив*.

Тамир негује искључиво кратку прозну форму и то није никакво чудо – чудо би било да писац ког одликује тако оштра визија суманутог света у којем живи и чије писмо красе густ поетски набој и кристални стил каквим се могу подичити само велики песници, створи ма и једно дело дуже од двадесетак страна. Његове приче, чија дужина већма варира од две до десет страна, покрећу ерупсије осећања, пуне су изненађења и местимице су тако шокантне да не би било само излишно да буду дуже, већ је немогуће и замислити како би их, да јесу, читалац доживео и – преживео.

Свет је у Тамировим очима место на којем се свакодневно догађају мрачне и апсурдне ствари, јер људи робују предрасудама и једни другима, ташти су и похлепни, па су и њихови поступци диктирани користољубљем и лишени саосећања. Окосницу догађаја чини страх, који затамњује све друге емоције. Срца су само изнимно нежна и рањива а најчешће сурова, душе испуњене стрепњом, лажима и тескобом. На све стране царују лицемерје, нечовечност и најгрозније насиље. Владарска свирепост, подстицање удвориштва и награђивање злочина воде у моралну беду и полицијску тортуру.

Чемерна иронија која провејава кроз готово сваки редак Тамирових прича и невероватна лакоћа и прецизност с којима овај писац разголићује скривене мотиве за себичност, понизност и лажни морал да би их извргао подсмеху, квалификују га првенствено као сатиричара. Власт не само да не саосећа с народом, већ јој је зазорно и од свега што је лепо и прочишћава људске душе, а поготово од слободног мишљења. У причи *Земља без йисаца*, разлоге који гоне људе да пишу стихове везир тумачи краљу речима: „Поезија је као болест којој нема лека. Песник је као гавран.”

Када причу, која обично започиње у свету реалног, доведе до климакса, када она постане неподношљива и безизлазна, Тамир ће је превести у домен фантастичног, где она, као по проласку кроз огледало, наставља да тече новим током на чијем се хоризонту тек слуте могућа решења. Ова решења често су пренеражавајућа и морбидна, а скокови из реалног у фантастично и натраг тако су природни да се готово и не осећају. Један од Тамирових омиљених јунака је Иблис (сотона), који се по правилу јавља у обличју усамљеног и несрећног човека.

Цинични и смушени краљеви и подмукли везири чести су ликови у Тамировој прози. Суптилна иронија с којом Тамир тка њихове дијалоге на тренутке се толико акумулира да се ближи подручју урнебесног хумора, али се увек зауставља на корак или два пре провале смеха. У овој збирци, међу многим хуморно-сатиричним местима која краси лаконични тамировски шарм, истиче се оно у великом циклусу *Краљ и везир*, где краљ казује везиру да је претходне ноћи уснио чудан сан, каквом нема равна, на шта везир, пре него што је и прозван да

ишта каже, хитро одвраћа речима за које зна да ће годити господаревим ушима, а Тамиров таленат салива их у форму достојну изреке: „Снови краљева краљеви су снова”.

Многе Тамирове приче по својој структури су басне или су грађене, а и стилски угођене, по узору на бајке, легенде, новеле и друге облике народног приповедања. Главни или споредни јунаци ту су магарци и пси – најпрезреније животиње, које се појављују као равноправни партнери у људским активностима да би што сликовитије предочили промашеност друштвеног устројства. У циклусу *Пас*, врхунац је прича *Национални сан*, сва у једној реченици: „Ево, свеколико становништво земаљске кугле хода на четири ноге, весело маше реповима и лаје, објављујући тиме победу човека над тиранијом.”

У причи *О Ти, који слушаваши молићве* видимо Тамира како не преза ни од тога да изнесе најбогохулнију идеју о настанку „светог” црног турбана, какав носе исламски првосвештеници који претендују на крвно сродство с Пророком. Прича нам представља једног опседнутог богомољца чије је име управо Мухамед, и који је, у слепој жељи да искорени све што сам сматра да је зло, измолио од бога да спали његово рођено село. Када је пожар протутњао гутајући куће, људе, жене, децу и стоку, уважени духовник одбија и да наслути да је једини кривац за трагедију његова црна душа: „Мухамед је гледао у небо као да ништа не схвата, затим смаче турбан с главе и запањи се видећи да је овај сав почађавео.” Зато су Тамирове књиге у више арапских земаља на списку *забрањене робе*.

Збирци *Нојев њозив*, коју је објавио после дуже паузе током које се био посветио писању за новине, аутор је дао наслов заснован на старозаветној причи о Нојевом ковчегу и спасавању живота на земљи, упућујући човечанству позив на преумљење и промену правца кретања који га сваким даном примиче пропасти. Тамир, међутим, није од оних који гаје илузију да реч уметника сама по себи може променити свет и то је истицао више пута, како у својим причама, тако и у интервјуима. У *Нојевом њозиву*, у горкој дискусији коју воде двојица знаменитих арапских песника различитих генерација, један ће рећи другоме: „Реч, колико год јој циљ био племенит, остаје само реч. Буђење уснулих изискује грмљавину топова, а реч није топ.”

Све ово Тамира није омело да напише многе топле приче за децу и афирмише се као утемељивач жанра дечје прозе у арапској књижевности и његов до данашњег дана непревазиђени протагониста. Неке од његових најбољих дечјих прича су, због своје чудесне прозачности и хуманости, по поручбини Уницефа преведене на главне европске језике и дистрибуиране по свету као сликовнице у огромним тиражима.

За Тамира би се безмало могло рећи да је, у једном особеном смислу, и – *женски њисаи*. Многе његове приче плету се око обесправље-

ности и угњетавања жене у строго патријархалном друштву. За женско испољавање сопствене полности друштвени поредак у срединама попут оне из које потиче сам писац има увек спремну осуђујућу пресуду. Тамир пак спремно устаје у одбрану права жене да одлучује о свом животу и ватрена жеља за побољшањем статуса жене исијава из његових суптилних наративних пасажа и бравурозних дијалога. Можда у свету и нема писца Тамировог ранга и пола који је тако упечатљив део свога стваралаштва изградио на теми насиља према жени, с племенитим слухом за специфичне проблеме с којима се она суочава у оним сегментима арапско-исламског друштва који су тврдокорни у својој оданости традиционалној полној дискриминацији. Уз Тамирову антологијску причу *Смрт црне косе* из збирке *Зайоџарени Дамаск*, овде је најбољи пример прича *Далеко од куће*, у којој је жена угрожена на сваком кораку који учини, а заплет кулминира језивом сценом силовања.

Нојев ѿозив је ниска филигранских прича пуних горког хумора и реске сатире, а свака од њих је и позив на престанак ћутања и збацивање деспотских јарама под којима рођу милиони Арапа и неарапа, не би ли се човечанство у добар час спасло од потопа који прети и можда је већ неумитан.

Дело Зекерије Тамира представља један од стубова савремене арапске прозе, упркос томе што је писац за преко четрдесет година књижевног рада објавио само четрнаест књига, међу којима нема ни једног романа. То су: *Њисак белица* (1960), *Једно ѿролеће у ѿејелу* (1963), *Грмљавина* (1970), *Зашио је заћуѿала река*, приче за децу (1973), *Зайоџарени Дамаск* (1973), *Тиѿрови, десет ѿоѿ дана* (1977), *Ружа је рекла ласѿи*, приче за децу (1977), *Славни сѿи*, *Араѿи, славни!* (1986), *Нојев ѿозив* (1994), *Смејаћемо се* (1998), *Кисело ѿрожђе* (2000), *Сви на колена* (2002), *Жрѿивини еѿиѿрами убиѿи* (2003) и збирка прича за децу *Јеж – ѿриче за ограсле* (2005). Преваливши седамдесет трећу, и даље немиран, Тамир управо пише нову збирку прича, чији наслов још није познат ни њему самоме, па ни писцу ових редова.

Београд, октобра 2005